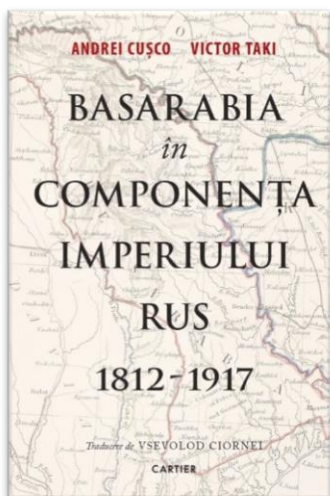

dar și cu întrebarea: cu ce preț se realizează asemenea visuri urbane? Frumusețea unui oraș apare nu doar în ce se vede, ci în ce s-a ales să se distrugă, ce s-a reorganizat și ce s-a visat.

Alin Căținean*

Andrei Cușco, Victor Taki, *Basarabia în componența Imperiului Rus (1812-1917)*, Chișinău, Editura Cartier, 2024, 391 p.

DOI:10.62838/amsh-2025-0042

Atunci când vorbim despre Basarabia, nu putem să nu remarcăm că aceasta, identificabilă pe harta fizică și harta mentală pentru aproape orice persoană interesată de geografie sau istoria Europei de Est, s-a născut ca o repercusiune a Tratatului de la București (1812), în urma Războiului ruso-turc din 1806-1812. Până atunci, Basarabia „nu constituia o unitate administrativă distinctă” (p. 9) și nu făcea parte dintr-o singură formațiune statală. Sub această zodie s-a născut acea regiune dintre Prut, Nistru și Marea Neagră, care reprezintă subiectul fascinantei lucrări intitulate sugestiv *Basarabia în componența Imperiului Rus (1812-1917)*. Autorii cărții, Andrei Cușco și Victor Taki, ambii basarabeni, și-au asumat, dacă nu să scrie o altă sinteză în domeniu, cel puțin să fie niște deschizători de drumuri pentru studierea istoriei regiunii basarabene ca zonă frontalieră a Imperiului Otoman și mai apoi periferică a Imperiului Rus, blocată într-un discurs de orientare naționalistă și ideologică care a dominat direcțiile istoriografiei din ultimul secol și jumătate. Având o pregătire riguroasă în domeniu, ambii fiind absolvenți ai cursurilor Universității Central Europene, autorii au avantajul de a fi consultat arhivele ruse, dând o coloratură specială demersului dat, oferind și o viziune a Centrului asupra Periferiei, nu doar vice-versa. Bogata bibliografie în limba rusă citată în lucrare reprezintă un alt atu al autorilor, care au abordat și o altă perspectivă, în general mai puțin vizitată în istoriografia românească. Prin urmare, lucrarea acestora reprezintă un efort mai mult decât necesar în studierea istoriei

* Master's Student, George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy, Sciences and Technology of Târgu Mureș, alincatinean10@gmail.com

Basarabiei, în condițiile în care lucrarea cu cea mai mare autoritate în domeniu a fost, până nu demult, cea a lui Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*¹, care deși reprezintă o venerabilă analiză, se dovedește a fi din ce în ce mai depășită, la 85 de ani de la prima apariție (1940).

Lucrarea celor doi, apărută la editura Cartier din Chișinău, se prezintă ca o traducere din rusă în limba română de o calitate ce merită a fi lăudată, la a cărei precizie, coerență și măiestrie a limbajului a contribuit traducătorul, Vsevolod Ciornei. Varianta originală, apărută la editura „Novoe literaturnoe obrazovanie” din Moscova, în anul 2012, face parte dintr-un demers mai amplu, dar la fel de interesant, de a studia periferiile Imperiului Rus din perspectiva „istoriei noi a imperiului”, care are drept scop cercetarea amănunțită a rolului acestuia în constituirea identităților „regiunilor periferice” în ultimul secol de existență al „Împărăției Țarilor”. Până la urmă, nu s-a născut chiar „Europa” pe care o cunoaștem astăzi din contrastul cu Orientul?²

Foarte bine ancorați în noile tendințe ale istoriografiei de a „decoda” și „explora” spațiul fizic și mental, autorii au valorificat din plin terenul geografiilor simbolice, lucru de la care pornește întreg demersul lor: explorarea procesului „inventării” Basarabiei ca regiune distinctă și identificabilă, acțiune înfăptuită conștient de un Imperiu care încerca „să ordoneze și să raționalizeze spațiul, încercând în același timp să „valorifice” și să descrie acest teritoriu” (p. 10).

Lucrarea a fost structurată în nouă capitole plus introducere și încheiere, fiecare capitol abordând un subiect bine conturat, autorii acoperindu-le în funcție de aria de expertiză a fiecăruia. Introducerea, încheierea și capitolele VI, VII, VIII îl au drept autor pe Andrei Cușco, dar trebuie precizat că la capitolele VII și IX a contribuit și istoricul rus Oleg Grom. Restul capitolelor sunt scrise de Victor Taki, iar capitolul V îi are drept autori pe ambii cercetători.

Primul capitol reprezintă, după părerea mea, o adevărată inovație în studierea teritoriului pruto-nistean, prin contribuțiile însemnate pe care le aduce în cunoașterea perioadei de început a integrării regiunii, implicând vaste cunoștințe de demografie istorică (migrațiile și colonizările operate de Ecaterina a II-a). Într-adevăr, poziția Principatului Moldovei între „Casa Islamului” și „Casa Păcii” și instrumentalizarea de către otomani și ruși a popoarelor semi-nomade de la nordul Mării Negre nu au făcut decât ca Basarabia să

¹ Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei: contribuții la studiul istoriei românilor*, București, Editura Victor Frunză, 1992.

² Edward Said, *Orientalism: concepțiile occidentale despre Orient*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.

fie o regiune periculoasă, pustiită și instabilă. Victor Taki menționează și rolul decisiv al Provinciilor Iliriene franceze din proximitate, care au alarmat forurile decizionale ruse și mai ales pe Împăratul (pe atunci reformator și adept al principiilor de guvernare iluministe) Alexandru I, care simțeau un pericol din partea „propagandei” franceze din Balcani (pp. 58-64). În atare condiții, anexarea doar a regiunii dintre Prut și Nistru a reprezentat, pentru Rusia, doar o „victorie simbolică”, grăbită și cu intenții neclare.

Al doilea capitol, și el interesant prin frumoasa, dar pe alocuri întortocheată incursiune în domeniul din ce în ce mai popular al geografiilor simbolice, aduce un suflu nou asupra informațiilor despre metodele reprezentării Basarabiei la începutul ocupației. Victor Taki subliniază faptul că ea a reprezentat o „asamblare” a trei regiuni distincte, și anume Bugeacul, raialele Hotin și Tighina, precum și ținuturile care țineau de Principele de la Iași (pp. 72-73), a căror unitate s-a bazat pe dreptul de cuceritor al Imperiului Țarist. Totuși, teritoriul nou alipit încerca să fie inclus pe harta simbolică a Imperiului, deosebindu-se prin exotismul său, reputația lui de „periferie asiatică” unde domnește despotismul (pp. 79-80) și „barbarismul”, lăsând locul misiunii „civilizatoare” și a discursului colonial care se voia a fi progresist. Lacunara cunoaștere a teritoriului proaspăt încorporat a accentuat importanța călătoriei în integrarea Basarabiei și construcția unei identități.

Construirea instituțională a Basarabiei este descrisă în al treilea capitol, despre care autorul spune că a depins, în mare măsură, de „călătoriile în regiune ale demnitarilor cu o anumită putere sau influență” (p. 105). Victor Taki a recurs la o comparație interesantă, asemuind regiunea nou-intrată cu un „membru” nou în „corpul” imperial, care trebuia cumva sincronizat. Revenind la importanța călătoriilor și a sursei reprezentate de genul literar al notelor de călătorie, autorul ne descrie pe larg călătoriile lui Ioan Kapodistria și a amiralului Ciceagov (1812), călătoria lui Alexandru I (1818)³ și a lui M. S. Voronțov (1828). Cele trei călătorii au conturat, într-un fel sau altul, locul Basarabiei în Imperiu: dacă Regulamentul din 1813 și cel din 1818 au proclamat autonomia, cel din 1828 a limitat-o.

Autorul pune în prim-plan, în capitolul al IV-lea, procesul „convertirii” boierilor în nobili și conflictul lor cu autoritățile nou-instalate, alături de tabloul social al regiunii. Autorul discută despre conflictul dintre băștinași și coloniști și dintre boieri și Guvernatorii

³ Putem observa o asemănare interesantă a călătoriei lui Alexandru I în sudul Imperiului și cea a lui Iosif al II-lea în Transilvania, din 1773. Ambii s-au arătat sincer interesați de bunăstarea supușilor lor din acele regiuni periferice și încă în curs de integrare. Mai multe în cap. 9 în Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

plenipotențieri, în cheia conflictului dintre interesele unor stări sociale. Deși își păstrează organizarea socială proprie până în a doua jumătate a secolului, transformările sociale din regiune s-au produs pe fondul formării unei protipendade locale de etnie moldovenească (inexistentă până la Războiul ruso-turc), care se eschiva de la responsabilitatea auto-administrării și ținea la niște privilegii așa-zis „străvechi”, la care a renunțat fără probleme atunci când le era mai avantajos să se identifice cu nobilimea rusă!

În acest punct, în care devine tot mai clar că abordarea exclusiv din punct de vedere negativ a perioadei de administrare țaristă a regiunii pruto-nistrene nu este fondată, autorul subliniază că Imperiul nu a apelat la metode exclusiv abuzive pentru a include teritoriile cucerite în corpul imperial. Important prin conținutul lui revelator, capitolul al V-lea ne expune cum Imperiul Rus a integrat lent și treptat noile teritorii vestice (Basarabia, Finlanda, Polonia), cooptând elitele locale și arătându-și interesul pentru a le înțelege obiceiurile și a le păstra privilegiile. În Basarabia, de exemplu, nu a fost reintrodusă șerbia, iar legile locale s-au aplicat încă mult timp după anexare. Reformele lui Alexandru al II-lea au fost aplicate treptat și pe alocuri adaptate la specificul local, ținând cont de caracterul multietnic al regiunii și specificul local. Basarabia, de altfel, a devenit oficial gubernie abia în 1873, lucru care demonstrează ca regiunea a avut un statul special mai mult de jumătate de secol după anexare (p. 214).

Desigur că latura națională, care până acum a fost puțin sau chiar deloc invocată, și-a făcut loc și în acea periferie a Imperiului, favorizată fiind, în cazul Basarabiei, de existența unui stat național românesc la frontiera de vest a Rusiei. În capitolul șase este expusă dubla problemă a județului Ismail. În primul rând, până la destrămarea monarhiei Romanovilor, județul Ismail⁴ a rămas a fi o „anomalie” administrativă care păstra elemente ale administrației de până la 1878, lucru fascinant pentru studierea gestionării diversității la periferiile imperiului, iar unicitatea cazului îl face și mai remarcabil. În al doilea rând, pe plan extern, anexarea județului a reprezentat prilejul unui conflict diplomatic ruso-român, care și-a lăsat amprenta peste locul Basarabiei în discursul istoric din epocă și peste relațiile diplomatice între România și Imperiul Rus.

În altă ordine de idei, Basarabia de la începutul secolului XX s-a remarcat prin schimbări importante în plan social și cultural, lucru expus în capitolul șapte. Viața politică aproape inexistentă și neimplicarea „maselor” în mișcările sociale care începuseră mai la

⁴ Unitate administrativă din sudul Basarabiei, care revenise Moldovei în urma Tratatului de la Paris din 1856 și a reintrat în componența Imperiului Rus după Tratatul de la Berlin din 1878.

est a încetat abrupt, pe fondul a două evenimente cu larg răsunet. Pogromul din Chișinău din 1903 a pus capitala guberniei pe primele pagini ale ziarelor occidentale și a afectat profund imaginea Imperiului Rus în Occident, chiar dacă autorul demonstrează că implicarea guvernului în evenimentele din 1903 este îndoieală. Al doilea eveniment care a înviorat anemica societate basarabeană a fost Revoluția Rusă din 1905, care a pus bazele activității partidelor politice moderne pe teritoriul basarabean, strecurându-se timid, dar sigur, chestiunea națională și cea socială, care se împleteau. Autorul a găsit în acele evenimente „momentul zero” al maturizării „chestiunii moldovenești”.

Tendențele ultimilor doi țari de a „naționaliza” Imperiul s-au răsfrânt și asupra Basarabiei, iar Andrei Cușco ne expune în al optulea capitol cum s-au manifestat „ritualurile” imperiale în gubernie: dinastia și ortodoxia se voiau a fi lianturile prin care popoarele să se „topească” în națiunea rusă și ea în curs de constituire, iar sărbătorirea Centenarului intrării Basarabiei în componența Imperiului Rus a fost prilejul accentuării „loialității” stărilor din regiune față de Țar și Națiune. Capacitatea autorului de a reda atât de cuprinzător efectele pe care le-a avut problematica festivitate este remarcabilă, acoperind impactul ei asupra mișcării naționale, a bisericii care oscila între rusificare și păstrarea particularităților moldovenești și a relațiilor cu intelectualitatea de peste Prut.

Ultimul capitol, dedicat Basarabiei din ajunul și din timpul Primului Război Mondial, ne creionează o vedere panoramică asupra situației din ce în ce mai delicate din regiune, punând accentul pe două laturi. Prima, referitoare la poziția duplicitară a Bisericii locale, a cărei politică depindea mai ales de atitudinea Episcopului aflat în funcție, ne ilustrează cum zeloșii episcopi naționaliști ruși se implică în politică și susțin partidele monarhiste de extremă dreaptă, în timp ce tot din rândurile bisericii au provenit fruntași ai mișcării naționale. A doua latură este „problema națională” din regiune. Autorul ne spune franc că această „chestiune” a rămas marginală și pe alocuri exagerată până târziu, după Revoluția din Februarie, iar Încheierea nu face decât să completeze acest tablou: elita politică din Basarabia și-a arătat loialitatea față de proiectul federalist al Republicii Democratice Ruse, proclamată de Sfatul Țării cu doar patru luni înainte de votarea Unirii!

Acum că am trecut prin conținutul lucrării, care m-a încântat prin caracterul succint, dar pe alocuri însoțit de niște detalii deosebit de ilustrative pentru evenimentele considerate a fi relevante de către autori, pot spune că această traducere în limba română reprezintă cu siguranță o contribuție necesară la studierea istoriei Basarabiei. Istoriografia sovietică din RSS Moldovenească, deși s-a

interesat de perioada țaristă, a privit-o din prisma materialismului marxist, punând accentul pe mișcările social revoluționare și, paradoxal, pe rolul modernizator pe care l-a avut regimul țarist în dezvoltarea internă a Basarabiei. Istoriografia română, pe de altă parte, s-a arătat interesată în principal de mișcarea națională din regiune și pe „rezistența” culturală a locuitorilor ei, aceasta din urmă cel puțin îndoielnică. În atare condiții, consider că cei doi autori au făcut o treabă excelentă prin inițierea unui demers de „reîmprospătare” a cercetării istorice asupra regiunii, studiind-o ca atare, în afara oricărei competiții pentru „drepturile istorice”. Diversitatea surselor face demersul cu atât mai solid, autorii făcând apel la memorii, proiecte, corespondență privată, presă din epocă (atât guvernamentală sau monarhistă, cât și „națională”), documente cu caracter oficial și juridic, regulamente ș.a.m.d.

Bogăția bagajului metodologic și abordarea din punctul de vedere al disciplinelor conexe pun lucrarea pe un teren „sigur” în ceea ce privește ancorarea în actualitate și inovație în științele istorice. Totuși, unele capitole ale lucrării sunt mai dificil de citit, din cauza abundenței textului dedicat metodologiei și teoriei în general, ceea ce face unele părți mai greu accesibile unui public neavizat în domeniu, lucru observabil mai ales la capitolele semnate de Victor Taki.

Mihnea Andrei Haitur*

* Master's Student,
mihneahaitur2002@gmail.com

Babeș-Bolyai

University

Cluj-Napoca,